

El paper fundacional de Marià Villangómez

Després de les paraules sàvies que m'han precedit, evidentment, poques coses noves podria afegir-hi jo. A més, algunes de les que havia pensat dir, d'alguna manera, les ha introduïdes ja Isidor Marí ara mateix. Però, així i tot, hi insistiré una miqueta més. Deixaré de banda l'obra literària en sentit estricte de Villangómez, en termes d'anàlisi o de valoració estètica, que ja ha estat prou ben feta abans, i voldria remarcar el fet, per dir-ho en una frase concreta, del paper fundacional de Marià Villangómez en l'àmbit territorial de l'illa d'Eivissa d'una literatura catalana de veritat, culta, moderna i actualitzada.

Per la idiosincràsia dels diferents territoris de llengua catalana, administrativament i políticament protagonistes d'un procés històric no unitari, amb especificitats ben remarcables, no podem pensar que quan la literatura catalana culta, escrita, es consolida en una part del territori, d'una manera automàtica i generalitzada succeeix exactament igual a la resta dels països de llengua catalana. Crec que una observació mínimament atenta del nostre procés històric ens du a veure que no és així. Al Principat de Catalunya, amb el moviment de la Renaixença, que es desenvolupa a la part central del segle XIX, amb els Jocs Florals, i, sobretot, amb la gran importància literària i de projecció social que assoliren Verdaguer, Guimerà i Oller, es va produir la consolidació d'una literatura catalana de qualitat a la segona meitat del segle XIX. I entre els dos segles, el Modernisme encara la va confirmar més, aquesta consolidació, perquè la va europeïtzar i la va enriquir amb moltes de les idees renovadores que acabarien, així mateix, enfortint socialment i, tot seguit, electoralment, el nacionalisme polític.

A Mallorca, el procés de consolidació d'una literatura culta va produir-se sobretot a la primèria del segle XX, gràcies a dues figures extraordinàries, lite-

ràriament parlant, que foren Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover. A més, en paral·lel, Miquel dels S. Oliver, Gabriel Alomar i Antoni M. Alcover desenvoluparen i projectaren sobre la societat el seu ideari regionalista o nacionalista, amb la qual cosa definiren el marc més global dins el qual s'havia de situar la catalanitat literària. Igualment, l'activisme lingüístic d'Antoni M. Alcover, i també els seus treballs filològics sobre la llengua catalana, foren també molt decisius perquè la catalanitat lingüística i cultural fos acceptada i assumida per uns sectors socials cultes minoritaris però influents.

Fou, per tant, a l'inici del 1900 quan a Mallorca es consolidà una literatura catalana culta i moderna. I tan sols d'una literatura que tingués aquestes característiques se'n podia derivar la seva legitimació social, esdevenint una referència de prestigi, una referència que servia d'estímul a les noves generacions, a les quals era capaç d'engrescar per incorporar-se a una literatura escrita en la mateixa llengua que parlaven. Això durant el segle XIX havia succeït al Principat però no a Mallorca. A més, Costa i Alcover eren de casa bona, formaven part de les elits socials —un magistrat i un fill de terratinent que va arribar a la condició de canonge de la catedral—, per això la seva definitiva adopció del català com a llengua literària en exclusiva va tenir uns efectes de dignificació de la llengua catalana molt importants dins la societat del seu temps. I també, és clar, en la literatura que s'hi escrivia.

I tot això, quan succeeix a Eivissa? Jo crec que a Eivissa succeeix gràcies a Marià Villangómez, a partir dels anys cinquanta del segle XX —si volem, a les acaballes dels quaranta—, que és quan Villangómez comença a publicar els primers llibres. A banda de Villangómez, en el segle XIX tan sols hi havia hagut unes minúscules mostres d'esperit de Renaixença. Isidor Marí i Jean Serra n'han donat notícia a l'obra *La nostra pròpia veu*. Després hi va haver la figura d'Isidor Macabich, que per a Eivissa va ser una figura importantíssima, però que en realitat és un personatge que encara que escrigui i publiqui durant el segle XX fa una obra que correspon al segle XIX (dialectalisme, costumisme, etc.). I finalment arriba Marià Villangómez, que amb la seva obra dels anys quaranta i cinquanta consolida a l'illa d'Eivissa una literatura en català culta i moderna. D'aquesta manera legitima socialment la llengua catalana parlada com a llengua de cultura escrita. Qualsevol procés de normalització social d'una literatura requereix, d'una banda, creativitat, però també una bona receptivitat i un reconeixement públic de la societat respecte a la creativitat que es va produint. Jo crec que aquest és un gran mèrit de Marià Villangómez, i avui pot ser un moment oportú per recordar-lo amb veu ben alta, i completar així les visions que ja se n'han donat, insistint d'alguna manera en la línia que ja havia obert Isidor Marí.

D'altra banda, Villangómez, una mica com els grans pares fundadors d'una literatura, en aquest cas en l'àmbit específic de l'illa d'Eivissa, té una altra característica: en el context eivissenc, la literatura de Marià Villangómez, en si

mateixa, és una literatura completa, un poc —i, evidentment, no entengueu la comparació en termes absoluts— a semblança del que va fer Ramon Llull al segle XIII, i a l'inici del XIV, que en la seva globalitat, d'alguna manera, va fundar una literatura catalana en totes les seves variants possibles, de gènere i de temàtica, en el context medieval. Marià Villangómez va escriure poesia de gran qualitat, prosa poètica, teatre; va fer versions importantíssimes de poetes contemporanis; utilitzà la prosa de manera més funcional però amb una gran qualitat d'estil per tractar temes d'història, de literatura, d'art, d'arquitectura, de costums tradicionals... També elabora una gramàtica catalana específica per als eivissencs, per tal d'així fer més fàcil l'arrelament i l'acceptació social de la llengua catalana culta a les Pitiüses.

Marià Villangómez en aquests moments és una referència civil, d'autoritat, cultural i literària, que en bona mesura ha salvat —no sé si som excessivament dramàtic— l'expressió literària culta en català a Eivissa. No sé què hauria passat sense la figura de Villangómez a una illa on s'ha produït un procés d'aculturació tan brutal, gairebé de substitució demogràfica i lingüística, que en qüestió de quatre dècades ha passat de tenir una població de trenta-cinc mil habitants a noranta-cinc mil, a la qual, a partir dels anys seixanta, principis dels setanta, s'esfondra un món, que és el món de l'Eivissa rural, aleshores encara amb una cultura ètnica en plenitud, i en poquíssim temps és substituït per una societat governada pel turisme de masses, amb tots els impactes diversos que aquest tipus de turisme produeix sobre una societat culturalment fràgil, com ho era la de l'Eivissa de l'època franquista. No sé què hauria pogut passar sense l'existència de la figura de Marià Villangómez. Una cosa crec que és ben certa, i és que la situació de la literatura catalana a Eivissa no estaria en el millor moment de tota la seva història, cosa que està succeint des de finals del segle XX. Avui en dia hi ha una producció poètica important, una producció de narrativa i d'assaig relativament normalitzada, i tot això, ho repetesc, en un context sociolingüístic i demogràfic molt complex i molt difícil a causa d'aquesta arribada permanent de nova població, la qual es troba, a més a més, amb una societat que molt escassament ha articulat recursos polítics destinats a la seva integració, lingüística i sociocultural.

En definitiva, Marià Villangómez, amb la seva existència, amb la seva obra, que és en si mateixa una literatura completa, i amb el seu exemple, un model de referència exemplar que compta molt dins la societat eivissenca, ha estat decisiu. Fins al punt que alguns poemes o versos seus han adquirit el valor de símbols, versos amb una gran concentració de significat, amb una gran capacitat de suggeriment. Jo, que he tingut l'experiència de ser present els darrers vuit anys al Parlament de les Balears, he tingut l'oportunitat de sentirlos-hi en diverses ocasions. I també a l'illa d'Eivissa, encara amb més freqüència, en els àmbits de la cultura o l'educació. «Voler l'impossible ens cal, i no que mori el desig», dos versos que va escriure Villangómez als anys qua-

ranta, a hores d'ara ja són alguna cosa més que el petit fragment d'un poema. Són un clam que és entès com una aposta per un país —pitiús, balear, català—, ben nostre i ben normalitzat, la seva llengua i la seva cultura, la seva identitat. Ben igual que l'hemístiqui «Siau qui sou» del poema «Als joves» de Miquel Costa i Llobera, el qual va ser escrit amb la intenció de ser una incitació a tot el jovent de llengua catalana a ser lleial a la llengua i a la identitat del país. És ver, i això sempre acaba sent inevitable, que a Mallorca en ocasions el podem escoltar en boca d'alguns que enarboren el lema de Costa en defensa d'una mallorquinitat que suposadament és en perill a causa d'una catalanitat amb aspiracions devoradores. És trist que els grans creadors puguin ser objecte de manipulacions d'aquesta mena, nascudes o bé de la ignorància o bé de la mala fe. En qualsevol cas, Costa i Villangómez ens han aportat, a més d'una gran obra literària, missatges que ens cohesionen com a país, que ens estimulen a ser fidels a la llengua i la cultura que ens donen identitat, i a plantejar-nos els reptes del futur des de la solidesa d'un tronc ben arrelat i, a la vegada, amb el brancam obert a tots els nouvinguts que, entremig de les fulles, hi cerquen acollida i oportunitats.

DAMIÀ PONS I PONS
Conseller d'Educació i Cultura
del Govern de les Illes Balears